

GÖÇMENLERİN KİMLİK ARAYIŞI -Avrupalı Türkler Örneği-

Yakup ÇOŞTU¹

Atıf/©: Çoştı, Yakup (2016). Göçmenlerin Kimlik Arayışı -Avrupalı Türkler Örneği - , Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 2, Aralık 2016, ss. 533-546

Özet: Bu çalışmada, Avrupalı Türkler deneyiminde birinci, ikinci, üçüncü ve sonraki kuşak neslin sosyal kimlik tanımlamalarının, çifte-bilinç kavramsallaştırması merkeze alınarak, tek-bilinç, çifte-bilinç, tek-bilinç kavramsallaştırması çerçevesinde analiz edilebileceği önerilmektedir. Buna göre, tek bilinç, ilk kuşak göçmenlerin anavatanından getirdikleri kimliğe, çifte-bilinç, ikinci ve/veya üçüncü kuşak neslin iki dünya arasında gidip gelmelerini ifade eden tireli kimliğe ve tekrar tek-bilinç de, üçüncü ve/veya sonraki kuşak neslin, köken kültürden uzaklaşarak hakim kültür içerisinde edindiği kimliğe gönderme yapmaktadır. Her bir bilinç düzeyinin, göçmen toplulukların ev sahibi toplum içerisindeki sosyal kimlik ve aidiyet tanımlaması, yerleşim örüntüsü, sosyo-kültürel ve ekonomik durum, sivil örgütlenme biçimi, uyum süreci, birlikte yaşama kültürü gibi, çeşitli değişkenlere göre farklı iz düşümlere sahiptir. Bu çalışmada, makro-sosyolojik bir perspektiften hareketle önerilen bu kavramsallaştırmanın analizi, konuyla ilgili literatürde yer alan çeşitli Avrupa ülkelerinde (Almanya, Fransa, Belçika, Danimarka, İsveç vb. gibi) yerleşik Türk göçmen nüfus üzerine yapılan saha çalışmalarında ulaşılan aidiyet ve kimlik tanımlamasına ilişkin bulgular ışığında yapılacaktır. Hiç kuşkusuz, bu kavramsallaştırmanın doğrulanabilmesi için, konuya özel daha detaylı saha araştırmalarına ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupalı Türkler, Göç, Kimlik, Tek Bilinç-Çifte Bilinç-Tek Bilinç

Makale Geliş Tarihi: 20. 06. 2016/ Makale Kabul Tarihi: 20.11.2016

¹ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Başkanı, Çorum, e-posta: costuyakup@hotmail.com

On Seeking Identity of Immigrants; The Case of Euro-Turks

Citation/©: Çoştı, Yakup (2016). *On Seeking Identity of Immigrants; The Case of Euro-Turks*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 9, Issue 2, December 2016, pp. 533-546

Abstract: *In this paper, it is suggested that identity description of the first, second, third and other generations of Euro-Turks can be analysed within the context of one-consciousness, double-consciousness and one-consciousness conceptualizations by putting double-consciousness into the centre. In this analysis, meta-analysis method will be used in the light of the findings obtained in field research about Turkish immigrant population settled in several European countries such as Germany, French, Belgium, Denmark and Sweden etc. In this context, it is thought that one-consciousness refers to the identity of the first generation brought from homeland, double-consciousness refers to the identity of the second and/or the third generation seesawing between two worlds and again one-consciousness refers to the identity of the third or the next generation losing their own ethnic culture and having a new identity in the host country. Each level of consciousness is thought to have different profiles due to several factors such as the social identity and belonging definitions of immigrant communities and their settlement, socio-cultural and economic status, civil organization style, integration process and culture of living together in the host country. Undoubtedly, to verify these conceptualizations it must be stressed that some more specific field research is strongly needed.*

Keywords: *Euro-Turks, Migration, Identity, One Consciousness-Double Consciousness-One Consciousness*

I. GİRİŞ

‘Avrupalı Türkler’ ya da ‘Avrupa’da Türk varlığı’, günümüz Türkiye’sinde akademik ve kamusal gündemin önemli konu başlıklarından birini oluşturmaktadır. Öyle ki, pek çok sosyolog, antropolog, politik bilimci, eğitimci ve ekonomistin Türklerin Avrupa deneyimi üzerine onlarca çalışma kaleme aldığı görülmektedir. Her bir çalışma, farklı etnik, ideolojik, kültürel ve dinsel topluluklar halinde yaşayan Avrupalı Türklerin kültürel kimliklerini, yaşam biçimlerini, deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını, ümitlerini, beklentilerini çeşitli açılardan ele almaktadır.

Bu çalışmada, Avrupalı Türkler deneyiminde sosyal kimlik tanımlama ve aidiyet arayış sürecinin, Du Bois’in ‘çifte bilinç’ (*Double-Consciousness*) kavramsallaştırması (1999) merkeze alınarak analiz edilebileceği önerilmektedir.

Makalenin temel tezi, Avrupa ülkelerinde yerleşik Türkiyeli göçmen nesillerin sosyal kimlik tanımlamalarının '*tek bilinç - çifte bilinç - tek bilinç*' kavramsallaştırması çerçevesinde incelenebileceğidir. İleri sürülen bu tez, çeşitli Avrupa ülkelerinde yerleşik Türkiyeli göçmenler üzerine yapılmış nicel saha araştırmaları (Kaya ve Kentel, 2005; Kaya ve Kentel, 2008; Yazgan, 2010; Gelekçi ve Köse, 2011; Özmen, 2012; Akıncı, 2014; Göker, 2015) bulgularına dayandırılmıştır. Bu tez, söz konusu çalışmalarda sosyal kimlik tanımlamalarına ilişkin bulguların birleştirilmesi üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Meta-analiz² yöntemiyle ortaya konulmaya çalışılan bu kavramsallaştırma önerisinin, hem her bir göçmen kuşağın sahip olduğu sosyal kimlik ve aidiyet bilincini, hem de buldukları ülkede toplumun geri kalan kısmıyla olan birlikte yaşam örüntüsünü çözümlenmeye yönelik girişimlerde önemli açılımlar sağlayabileceği düşünülmektedir. İddianın geçerliğinin testine yönelik daha spesifik saha araştırmalarına ihtiyacın olduğu belirtilmelidir.

II. ÇİFTE BİLİNÇ KAVRAMI ÜZERİNE

Çifte bilinç kavramı, 1868-1963 yılları arasında yaşamış Afrika asıllı Amerikalı sosyolog William Edward Burghardt Du Bois'in 1903'te yayımlanan 'Siyah Halkın Ruhu' (*The Souls of Black Folk*) isimli çalışmasında yer alan sosyolojik bir tespittir. Du Bois, Amerika'daki siyah ve beyazlar arasındaki toplumsal ve yapısal ayrımların sosyal psikolojik sonuçlarını tanımlamak için 'çifte bilinç' ya da başka bir ifadeyle 'ikili bilinç' kavramını kullanır. Ona göre, bu kavram, kişinin kendi benliğine başkalarının gözüyle bakan, kendi ruhuna eğlenen bir aşağılama ve acımayla seyreden bir dünyanın bakışıyla değer biçen özgül bir duyguyu ifade eder. Kişinin hissettiği bu ikilik yani, bu iki ruh, iki düşünce, iki uzlaşmaz çaba, bir bedende birbiriyle savaşıyor bir durumu yansıtır (Du Bois, 1999: 9). Du Bois, Amerika'daki siyahilerin kendilerini egemen beyaz toplumun hem içinde hem de dışında gördüklerini iddia eder. Dolayısıyla onlar, kimlik olarak ikiye bölünmüş veya iki bilince sahip olarak iki ayrı dünyada varlık mücadelesi vermeye çalışmaktadırlar. Ona göre, karışıklık ve gerilimleri yaratan bu bölünmüşlük bilinci, toplumun beyaz çoğunluğuyla birlikte yaşam için sorun oluşturmaktadır (1999).

Du Bois'in daha çok Afro-Amerikalılar, Beyaz toplum içerisindeki Siyahilerin varlık ve yaşam mücadelesi ekseninde ortaya attığı ve akademik yazına

² Meta-analizi, belirli bir konuda yapılmış, birbirinden bağımsız, birden çok çalışmanın sonuçlarını birleştirme ve elde edilen araştırma bulgularının istatistiksel analizini yapma yöntemidir (Akgöz, Ercan, Kan, 2004).

kazandırdığı çifte bilinç ya da ikili bilinç tanımlaması, daha sonraki sosyal bilimcilerin göç ve göçmenlik hallerini çözümlemede sıklıkla müracaat ettikleri/edecekleri terimlerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Özellikle, ikinci ve üçüncü kuşak neslin kimlik yapısında, anavatandan getirilen ve korunmaya çalışılan kimlik ile ev sahibi toplumda edinilen/kazanılan kimliğin karışımına sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Bu ikili kimlik algısının analizi, çok-kültürlü, melez ya da tireli kimlikler -iki kültür arasında şekillenen kimlikler- gibi kavramsallaştırmalar üzerinden yapılmaya çalışılmaktadır (bkz. Canatan, 1990; Abadan-Unat, 2006). İki dünya arasında gelip giden göçmen nesillerin içerisinde yer aldıkları bu sosyal gerçekliğin, heterojen, sorunlu veya kaybolmuş kimliklerin oluşumuna zemin hazırladığı düşünülmektedir.

III. GÖÇMENLERİN KİMLİK TANIMLAMALARI ÜZERİNE BİR META-ANALİZ DENEMESİ

Du Bois'in çifte bilinç kavramsallaştırması merkeze alınmak suretiyle, çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiyeli göçmen nesillerin sosyal kimlik ve aidiyet tanımlamaları, *tek bilinç*, *çifte bilinç*, *tek bilinç* kavramsallaştırması çerçevesinde analiz edilebilir. Buna göre:

Tek Bilinç, çoğunlukla birinci kuşak göçmen neslin sahip olduğu kimlik bilincine gönderme yapmaktadır. Bu kuşak göçmenler, çoğunlukla Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında yapılan ikili işgücü göçü anlaşmaları çerçevesinde gelenlerden oluşmakta ve geri dönme amaçlı olarak göç etmişlerdir. Göç ettiklerinde 20'li, 30'lu yaşlarda bulunan bu kuşaktakiler, temel sosyalleşmelerini anavatanda tamamlamışlardır. Bu insanlar, belirli bir sosyal, kültürel, etnik ve dinsel kimlik ve karaktere sahip olarak göç etmişlerdir. Dolayısıyla birinci kuşak nesil, buldukları ülkelerde, anavatanda edindikleri ve getirdikleri etnik, dilsel, dinsel ve kültürel kodlar içerisinde kolektif bir kimliğe sahip olarak yaşamaya çalışmışlardır. Kendilerine özgü bir anlam dünyası inşa ettikleri, kentsel mekanlardan izole ve gurbet psikolojisini yaşattıkları mekanlarda ikamet ettikleri gözlemlenmektedir.

Çifte Bilinç, anavatandan getirilen kültürel kod ile yaşanan ülkedeki yerleşik kültürel kod arasında kalmış kimlik bilincine gönderme yapmaktadır. Geri dönme amaçlı olarak gerçekleştirilen ilk göç hareketi mensuplarının kalıcı olmaya başlamaları sonucu, gerek aile birleşimleri kanalıyla yanlarına aldıkları, gerekse buldukları ülkelerde doğan çocuklarla göçmen nüfus artmaya başlamıştır. Göçün süreklilik kazanmasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkan bu nesil, ikinci kuşak ve/veya üçüncü kuşak olarak tanımlanmaktadır. Bu nesil,

oldukça farklı yönelimler gösteren heterojen bir topluluğu oluşturur. Kimlik ve aidiyet olarak, çok-kültürlü, tireli ya da melez kimlikler olarak ifade edilen 'çifte bilinç' sahiptirler. Bu neslin, içerisinde sosyalleştiği/yetiştiği ortam, benimsenen sosyal kimliğin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Tekrar *tek bilinç* ise, yaşanan ülkenin kültürel kodunun hakim olduğu ya da tamamen onun tarafından şekillendirilen kimlik bilincini ifade etmektedir. Zamanla, göçün süreklilik kazanması, yaşanan ülkenin vatandaşlığına geçiş, cenazelerinin buldukları ülkelerde defnedilmesi gibi çeşitli etkenler göçmenlerin yaşadıkları ülkeleri vatan olarak görmelerini sağlamıştır. Özellikle, bulunulan ülkede doğan, büyüyen, eğitim alan, kısacası sosyalleşmesini tamamıyla ev sahibi toplumun hakim kültürü içerisinde tamamlayan genç nesiller –ki bunlar çoğunlukla üçüncü ve sonraki kuşak nesil olarak tanımlanabilir- kendilerini kimlik ve aidiyet olarak yerleşik ülke bağlamında, yani 'İngiliz', 'Alman', 'Fransız' gibi tekil kimliklerle tanımlama yolunu tercih edebilmektedirler. Bu nesil, etnik, dilsel, dinsel ve kültürel olarak yaşanan ülkeye tümünden bütünleşme sürecini tamamlamıştır ya da tamamlama aşamasındadır. Dolayısıyla, bu nesil toplulukları göçmen olarak tanımlamak da sorunlu hale gelmiştir.

Çeşitli Avrupa ülkelerinde yerleşik Türkiye kökenli göçmen nesillerin sosyal kimlik ve aidiyet tanımlamalarına ilişkin yukarıda önerilen bu üçlü tasnifleme, analitik bir ayrıştırmayı ihtiva etmektedir. Hiç kuşkusuz bu tasnifleme, söz konusu toplulukları sınırlı bir takım kimlikler içerisinde hapsedmeyi hedeflememektedir. Tasnifler arasında kuşaklar arası geçişkenlik mümkündür. Bu analitik ayrıştırmının, Türkiye kökenli göçmenlerin kimlik arayışlarına yönelik makro bir bakış açısı vermesi açısından anlamlı olabileceği düşünülmektedir.

Şimdi, meta-analiz yönteminden hareketle söz konusu bu üçlü ayrıştırmayı destekleyen, Almanya, Fransa, Belçika, Danimarka ve İsveç'te yerleşik Türkiyeli göçmenler üzerine yapılan saha araştırmalarındaki kimlik ve aidiyete ilişkin bulgulara yer verilecektir.³

3 *Adı geçen saha araştırmalarındaki kimlik ve aidiyet ile ilgili bulgular bire bir alınmıştır. Bu çalışmada ileri sürülen üçlü analitik ayrıştırma kapsamında, analiz edilen saha araştırmalarındaki ilgili verilerde kimlik olarak kendini Türkiye ile bağlantılı tanımlayanlar 'tek bilinç', hem Türkiye hem de buldukları ülke bazında tanımlayanlar 'çifte bilinç', sadece buldukları ülke bazında tanımlayanlar ise tekrar 'tek bilinç' olarak tanımlanabileceği düşünülmüştür.*

Tablo 1: Kaya ve Kentel, 2005

Ülke	Doğum Yeri	Yalnız Türkiyeliyim	Hem Türkiyeli hem de Avrupalıyım	Yalnız Avrupalıyım
		<i>Tek Bilinç</i>	<i>Çifte Bilinç</i>	<i>Tek Bilinç</i>
Almanya ve Fransa	Türkiye	% 39.9	% 55.9	% 3.5
	Almanya	% 24.3	% 71	% 4.5
	Fransa	% 13.8	% 83.5	% 0.9

Tablo 1’de, Kaya ve Kentel (2005)’in de Almanya ve Fransa’da yaşayan Türk göçmenler üzerine yaptıkları araştırmadaki örnekleme alınanların doğum yerlerine göre kendilerini kimlik olarak tanımlamalarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, kimlik olarak kendini yalnızca Türkiyeli (*tek bilinç*) olarak tanımlayanlar, Almanya (% 24.3) ve Fransa (% 13.8) doğumlulara oranla Türkiyeli doğumlularda (% 39.9) yüksek çıkmıştır. Kendini hem Türkiyeli hem de Avrupalı (*çifte bilinç*) olarak tanımlayanlar ise, Türkiye doğumlulara (% 55.9) oranla Almanya (% 71) ve Fransa (83.5) doğumlular arasında yüksek çıkmıştır. Kendini yalnızca Avrupalı (*tek bilinç*) olarak tanımlayanların oranı ise, Almanya doğumlular arasında % 4,5 ile yüksek çıkarken, bunu sırasıyla Türkiye doğumlular (% 3.5) ve Fransa doğumlular (% 0.9) takip etmiştir. Kaya ve Kentel, söz konusu verilerin analizini, kuşaklar arası egemen söylem farklılıkları üzerinden yapmaktadırlar. Onlara göre, genellikle birinci ve ikinci kuşak Türkiye’de uzun yıllardır geliştirilen egemen söylemi yeniden üretmekte, son kuşak gençler ise daha çok kozmopolit bir kimliği ve yurttaşlığı önelemekte ve kültürel farklılıklara atıf yapmaktadırlar (bkz. 2005).

Ayrıca, Şahin, Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonu üzerine yaptığı araştırmada, Alman kültürünü benimseme ve Türk kültürünü devam ettirme düzeyine ilişkin kuşaklar arası karşılaştırmada, birinci kuşak Türk göçmenlerden ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlere doğru gittikçe Türk kültürünü devam ettirme düzeyinin azaldığı, Alman kültürünü benimseme düzeyinin yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Özellikle üçüncü kuşaktan itibaren Türk kültürünü benimseme düzeyinde ciddi bir düşüş olduğunu tespit etmiştir (Şahin, 2010).

Tablo 2: Akıncı, 2014

Ülke	Kuşak	Türk	Her ikisi	Fransız
		<i>Tek Bilinç</i>	<i>Çifte Bilinç</i>	<i>Tek Bilinç</i>
Fransa	1. Kuşak	% 85	% 10.5	% 2.25
	2. Kuşak	% 65.5	% 29	% 5.5

Akıncı (2014)'nın Fransa'daki Türk göçmenlerin etnik ve dini kimlik alguları üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, örnekleme alınanların benlik algısı açısından sosyal kimlik olarak kendilerini tanımlamalarıyla ilgili bulgular Tablo 2'de yer almaktadır. Buna göre, birinci kuşak göçmenlerden ikinci kuşak göçmenlere doğru gidildikçe, kendini Türk olarak (*tek bilinç*) tanımlama oranının düştüğü, kendini hem Türk hem de Fransız olarak (*çifte bilinç*) tanımlama oranının ise ters orantılı olarak yükseldiği görülmektedir. Öte yandan, kendini sadece Fransız olarak (*tek bilinç*) tanımlayanların oranı ise birinci kuşakta % 2.25 iken, ikinci kuşakta bu oran % 5.5'e yükselmektedir.

Akıncı'ya göre bu veriler, Fransız kültürüne aidiyet hissinin, birinci kuşağa oranla ikinci kuşak gençlerde iki kat daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ona göre, Türk ve Fransız toplulukları arasındaki kültürel mesafe, birinci kuşak Türk göçmenlerin etnik ve dini kimlik algısı üzerinde belirleyici bir rol oynamakta ve bu kuşak göçmenler kendilerini Türk olarak tanımlamaktadırlar. Buna karşın, iki etnik gruba da aidiyet hissi özellikle ikinci kuşakta daha yoğun olarak tespit edilmiştir. Ona göre, kendilerini aynı anda Türk ve Fransız hisseden katılımcılara ilişkin bu veriler, çift kutuplu kültürlenme modelini desteklemektedir. Akıncı, kendini 'sadece Fransız' olarak tanımlayanların ise, azınlık psikolojisinden ve ötekileştirmeden uzaklaşmak ya da kendileriyle ilgili olumsuz yargılardan kaçmak için hakim topluma yönelenler olduğunu belirtmektedir (bkz. 2014).

Tablo 3: Kaya ve Kentel, 2008

Ülke	Doğum Yeri	Yalnız Türkiyeliyim	Hem Türkiyeli hem de Avrupalıyım	Yalnız Avrupalıyım
		<i>Tek Bilinç</i>	<i>Çifte Bilinç</i>	<i>Tek Bilinç</i>
Belçika	Türkiye	% 27	% 68	% 3
	Belçika	% 17	% 72	% 6

Tablo 3'te Kaya ve Kentel (2008)'in de Belçika Türkleri üzerine yaptıkları çalışmada, katılımcıların doğum yerlerine göre kendilerini kimlik olarak tanımlamalarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, kendi kimliğini

yalnız Türkiyeli olarak (*tek bilinç*) belirtenler, Belçika doğumlulara (% 17) oranla Türkiye doğumlularda (% 27) yüksek çıkmıştır. Bununla ters orantılı olarak kendini hem Türkiyeli hem de Avrupalı olarak (çifte bilinç) tanımlayanların oranı ise, Belçika doğumlularda (% 72) yüksek çıkmıştır. Kimlik olarak kendini yalnız Avrupalı olarak (*tek bilinç*) tanımlayanların da, yine Belçika doğumlular arasında (% 6) yüksek çıktığı görülmektedir.

Kaya ve Kente'in tablo 3'deki bulguların yorumlanmasında, tablo 1'de yer alan Almanya ve Fransa örneklemelerindeki bulguların analizine benzer bir yöntem izledikleri ifade edilebilir (bkz. 2008).

Tablo 4: Gelekçi ve Köse, 2011

Ülke	Doğum Yeri	Türk	Türk asıllı Belçikalı	Belçikalı
		<i>Tek Bilinç</i>	Çifte Bilinç	<i>Tek Bilinç</i>
Belçika	Türkiye	% 63.7	% 33.9	% 2.4
	Belçika	% 34.2	% 58.7	% 7.1

Tablo 4'te, Gelekçi ve Köse (2011)'nin Belçika'daki Türkler üzerine yaptığı çalışmasında örnekleme alınanların doğum yerlerine göre kimliklerini tanımlama bulguları yer almaktadır. Bu bulguların, Tablo 3'teki verilerle benzerlik taşıdığı söylenebilir. Buna göre, kendi kimliğini Türk olarak (*tek bilinç*) tanımlayanların oranı Türkiye doğumlularda (% 63.7) yüksek tespit edilirken, kendisini Türk asıllı Belçikalı olarak (çifte bilinç) tanımlayanların oranı ise Belçika doğumlularda (% 58.7) yüksek çıkmıştır. Örnekleme alınan katılımcılardan kimlik olarak kendini Belçikalı (*tek bilinç*) tanımlayanlar da, yine Belçika doğumlular arasında (% 7.1) yüksek tespit edilmiştir.

Belçika'da, farklı milletler esasına göre kurulmuş, federal yapıya sahip bir devlet olması nedeniyle, kimlik oluşumunda vatandaşlık bağı belirleyici bir rol oynamaktadır. Gelekçi ve Köse, Belçika Türklerinin vatandaşlık edinme, doğum yeri, yaşanılan yerlerde dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma düzeylerinin, onların kendilerini tanımlama biçimleriyle orantılı olduğunu belirtmektedirler (bkz. 2011).

Tablo 5: Yazgan, 2010

Ülke	Doğum Yeri	Türkiye	Her ikisine de eşit mesafe	Danimarka
		<i>Tek Bilinç</i>	<i>Çifte Bilinç</i>	<i>Tek Bilinç</i>
Danimarka	Türkiye	% 39.5	% 42.7	% 14.9
	Danimarka	% 24.4	% 44.2	% 31.4

Tablo 5'te Yazgan (2010)'ın Danimarka'daki Türkiye kökenli göçmenlerin aidiyet ve kimlikleri üzerine gerçekleştirdiği araştırmasında, doğum yerine göre, "Hangi ülkeye kendinizi daha ait hissediyorsunuz?" sorusuna verilen cevapların dağılımı yer almaktadır. Buna göre, kendini Türkiye'ye daha yakın (*tek bilinç*) olarak tanımlayanların oranı Türkiye doğumlularda (% 39.5) yüksek tespit edilirken, kendisini her iki ülkeye de eşit mesafede (*çifte bilinç*) hissedenlerin oranı ise Danimarka doğumlularda (% 44.2) yüksek çıkmıştır. Örnekleme alınan katılımcılardan kimlik olarak kendini Danimarka'ya yakın (*tek bilinç*) hissedenler de, yine Danimarka doğumlular arasında (% 31.4) yüksek tespit edilmiştir.

Yazgan'a göre, Danimarka'daki yerleşik Türkiye kökenli göçmenlerin kimlik tanımlamalarında, köken kültürle olan bağ ve ilişkiler (hemşerilik, akrabalık, vb.) ağı, doğum yeri ve buna bağlı olarak gerçekleşen birincil ve ikincil sosyalleşme süreçleri ile vatandaşlık bağı belirleyici olmaktadır (bkz. 2010).

Tablo 6: Özmen, 2012

Ülke	Türkiye	Her ikisine de eşit yakınlık hissediyorum	Danimarka
	<i>Tek Bilinç</i>	<i>Çifte Bilinç</i>	<i>Tek Bilinç</i>
Danimarka	% 30.4	% 31.9	% 24.5

Tablo 6'da, Özmen (2012)'in Danimarka'da yaşayan Türkler üzerine yaptığı araştırmasında, aidiyetle ilgili olarak katılımcıların verdiği cevaplara ilişkin veriler yer almaktadır. Buna göre, katılımcıların % 30.4'ünün kendisini Türkiye'ye yakın hissettiği (*tek bilinç*), % 31.9'unun hem Danimarka'ya hem de Türkiye'ye eşit yakınlık hissettiği (*çifte bilinç*), % 24.5'inin ise Danimarka'ya yakın hissettiği (*tek bilinç*) tespit edilmiştir.

Özmen, Danimarka'da yaşayan Türklerin sosyalleşme ortamı, eğitim düzeyi, Danca bil becerisi, köken kültürle irtibat gibi hususların, birinci, ikinci ve üçüncü kuşak

neslin kimlik ve aidiyet tanımlamalarında ve entegrasyon düzeylerinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir (bkz. 2012).

Tablo 7: Göker, 2015

Ülke	Doğum Yeri	Türkiye	Her İkisine de Eşit	İsveç
		<i>Tek Bilinç</i>	<i>Çifte Bilinç</i>	<i>Tek Bilinç</i>
İsveç	Türkiye	% 54.7	% 32.3	% 9.7
	İsveç	% 33	% 38.6	% 24.4

Tablo 7’de, Göker (2015)’in İsveçli Türkler üzerine yaptığı araştırmasında, doğum yerine göre örnekleme alınan bireylerin kendini hangi ülkeye daha yakın hissettiğine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, Türkiye doğumlu kişiler arasında kendisini Türkiye’ye yakın hissettiğini (*tek bilinç*) söyleyen katılımcıların oranı (% 54.7) İsveç doğumlulardan çok daha yüksek çıkmıştır. İsveç doğumlular arasında ise hem İsveç’e duyulan yakınlık (*tek bilinç*) oranları (% 38.6) hem de her iki ülkeye duyulan yakınlık (*çifte bilinç*) oranlarının (% 24.4) Türkiye doğumlu kişilere kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Göker bu durumu, sosyalleşme süreciyle izah etmeye çalışmaktadır. Ona göre, kendi ülkesinde sosyalleşme sürecini tamamlayan göçmenlerin köken ülkesine dair yakınlık hissi çok daha kuvvetlidir. Bununla birlikte göçmen kökenli gençlerde ise çifte sosyalleşme süreci nedeniyle çift taraflı bir yakınlık hissini ortaya çıktığını ifade etmektedir (bkz. 2015).

Yukarıda incelenen nicel saha çalışmalarının yanında, konuyla ilgili bazı nitel çalışma bulgularının da, göçmenlerin kimlik tanımlamasına ilişkin ileri sürdüğümüz tezi desteklediği gözlemlenmektedir. Buna göre;

Coştu’nun İngiltere’de yaşayan ve ‘Türkçe Konuşan Topluluklar’ olarak ifade edilen Kıbrıslı Türk, Türkiyeli Türk ve Kürt göçmenler üzerine gerçekleştirdiği çalışmasındaki nitel veriler, yukarıdaki üçlü kavramsallaştırmayı destekleyen bulgular ihtiva etmektedir. Araştırma bulgularında, Türkiye’den İngiltere’ye gelen Türk ve Kürt göçmenlerin ilk kuşağının *tek bilinç*, ikinci ve /veya üçüncü kuşağın ise çifte bilinç ağırlıklı kimlik algılarının olduğu gözlemlenmektedir. Kıbrıslı Türkler ise, Türkiyeli Türk ve Kürt göçmenlerden daha önceleri İngiltere’ye göç etmişlerdir. Dördüncü kuşak nesle sahip olan bu topluluk mensuplarının çoğunlukla İngiliz vatandaşlığına geçtiği de bilinmektedir. Nüfus sayımlarındaki istatistikler de bunu desteklemektedir. Ayrıca, cenazelerini genellikle buldukları bölgelere defnetmeleri ve isimlerini değiştirmeleri (Türk isimlerin yerine İngiliz isimleri

almaları) gibi hususlar, bu neslin *tek bilinç* sahip olduğuna işaret etmektedir (bkz. 2013).

Şimşek'in, Londra'da Kıbrıslı Türk, Kürt ve Türk göçmen çocuklar üzerine yaptığı nitel araştırma bulgularında, ikinci ve üçüncü kuşak nesli oluşturan göçmen çocukların kimlik oluşumunda, aileleri ve göç veren ülkedeki akrabaları ile olan ilişkilerin, her iki ülkedeki arkadaşlık ilişkilerinin ve Londra'daki göçmen topluluklarıyla olan sosyal ilişkilerin önemine işaret edilmektedir. Bu çocukların, göç veren ülkede sosyalleşmedikleri, orada yaşamadıkları, orada kişisel bir geçmişleri olmadığı için birinci kuşak gibi (*tek bilinç*) anavatana yönelik duygusal bağlar kuramadıkları ve kendilerini göç veren ülkenin kolektif bir parçası olarak göremediklerine değinilmektedir. Bu nedenle, bu kuşak neslin, çoklu kimlikler (çifte bilinç) ile kendilerini tanımlamayı tercih ettikleri vurgulanmaktadır (bkz. 2016).

IV. DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Avrupalı Türkler deneyiminde özellikle birinci, ikinci, üçüncü ve sonraki kuşak neslin aidiyet ve kimlik tanımlama algılarının, Du Bois'in çifte bilinç kavramı merkezli olarak geliştirilen *tek bilinç-çifte bilinç-tek bilinç* kavramsallaştırması bağlamında ele alınabileceği önerilmiştir.

Konuyla ilgili saha araştırma bulgularının da gösterdiği üzere; sosyal kimlik ve aidiyet olarak kendini Türk ve/veya Türkiyeli olarak tanımlayan ve çoğunluğu ilk kuşak göçmen neslin oluşturduğu bu grubun *tek bilinç* sahip olduğu düşünülebilir. Bu bilinç düzeyinde, köken kültürle olan bağ önem arz etmektedir.

Kendini hem Türk ve/veya Türkiyeli hem de Avrupalı ve/veya yaşanılan ülke kimliğiyle tanımlayan ve ağırlıklı olarak ikinci ve/veya üçüncü kuşak neslin oluşturduğu bu grubunda çifte bilinç sahip olduğu ifade edilebilir. Bu düzey, her iki ülkenin kültürel kodlarını aynı anda yaşayan, başka bir deyişle nehrin iki yakasında aynı anda var olabilme bilinç denk gelmektedir (bkz. Kaya, 2015).

Kendini sadece Avrupalı ve/veya yaşanılan ülke kimliğiyle tanımlayan grup ise çoğunlukla üçüncü ve sonraki kuşak neslin kimlik tanımlamasını ifade etmektedir. Ve artık bu gruptakileri göçmen olarak tanımlamak da zorlaşmıştır. Buldukları ülkede sosyalleşmelerini tamamlayan ve orayı vatan edinen bu gruptakilerin *tek bilinç* sahip olduğu düşünülebilir. Bu bilinç düzeyinde köken kültür, artık yaşanılan ülke kültürüyle tanımlanır hale gelmiştir.

Göçmenlerin sahip olduğu kimlik ve aidiyet bilinci, onların ev sahibi toplumdaki yerleşim örüntülerinden, ekonomik aktivitelerine, sosyo-kültürel örüntülerinden dil kullanım tercihlerine kadar hemen hemen tüm alanlarda belirleyici bir faktör olarak işlev görebilmektedir.

Azınlık psikolojisi göçmenlerin yerleşim örüntülerinin şekillenmesini belirleyen önemli bir husustur. Göçmenler, ev sahibi toplumda, daha çok gettovari bir yapıya sahip bitişik veya kesişik bir yerleşim örüntüsü içerisinde yaşamaktadırlar. Hiç kuşkusuz bunda, yaşanan bölgelerdeki toplumun geri kalan kısmıyla olan kültürel, dinsel ve dilsel farklılıklar yanında, göç veren ülkeden getirilen ortak kültür, etnik köken, arkadaşlık, akrabalık bağları, hemşericilik gibi sosyal ağlar ile dinsel ve dilsel aidiyet benzerlikleri önemli bir rol oynamaktadır. Öte yandan göçmenlerin yerleşim örüntüsündeki benzerlikler, onları hemen hemen benzer iş kollarında çalışmaya, benzer sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitelerde bulunmaya sevk edebilmektedir (bkz. Abadan-Unat, 2006; Kaya ve Kentel, 2005; 2008; Perşembe, 2005). Bu hususlar, çoğunlukla *tek bilince* sahip ilk kuşak göçmenlerin içerisinde bulunduğu sosyal gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Bu grupta olan insanlar, daha çok marjinal ve izole topluluklar olarak kolektif olarak yaşadıklarından, toplumun geri kalan kısmıyla olan iletişim ve etkileşimleri çoğunlukla mesafeli ve sınırlı olmaktadır.

Çifte bilince sahip neslin sosyal gerçekliği ise, kısmen ilk kuşakla benzerlikler taşımakla birlikte, daha çok heterojen bir yapı arz etmektedir. Bu gruptakilerin iki dünya arasında gidip gelmeleri, onların kendilerini iki kültüre de aynı mesafede hissetmelerini sağlamasına karşılık, ev sahibi toplum tarafından sonradan gelenler ya da göçmenler olarak tanımlanmaları, ilk gruptakilerde de olduğu gibi dışlanmışlık psikolojisinin bu grupta da devam ettiğini göstermektedir. Bu psikoloji, çifte bilinç sahibi bireylerin farklı almaşıklar içerisinde bulunmalarına neden olabilmektedir (bkz. Abadan-Unat, 2006).

Üçünü ve sonraki kuşakla birlikte tekrar *tek bilince* dönüş söz konusudur. Bu bilinç sahipleri, kısmen ilk kuşak ve çifte bilinç sahibi olanların karşılaştıkları sorunlardan uzak kalsalar da, birlikte yaşam kültürü bağlamında kendilerine özgü bir takım sıkıntılarla yüz yüze kalabilmektedirler. Her ne kadar, hakim topluluğun kimliğiyle özdeşleşseler de, özellikle köken kültürle bağlarını sağlayan isimleri/adları onlar için önemli bir sorun teşkil edebilmektedir. Bu husus, yerleşik egemen toplumun onlara bakışında belirleyici olabilmektedir. Bu nedenle, bu gruptaki tek bilince sahip bireyler, dışlanma ve ayrımcılıktan uzak kalmak ve hakim kültür ekseninde kendilerini tanımlayabilmek için köken kültürleriyle olan irtibatlarını tamamıyla koparma yolunu tercih edebilmektedirler.

Dil kullanımı açısından ise, tek bilince sahip ilk kuşak göçmenler, ev sahibi ülkenin dilini öğrenememe gibi nedenlerden dolayı çoğunlukla göç veren ülkede konuşulan dili tercih etmektedirler. Çifte bilince sahip ikinci ve/veya üçüncü kuşak nesil, büyük oranda ev sahibi ülkede yetişmesi ve eğitimini orada tamamlaması nedeniyle, hem göç veren ülkedeki dili, hem de ev sahibi ülkenin dilini aynı anda kullanabilmektedirler. Bunlar, genellikle çift dilli/bilingual olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü ve sonraki kuşak nesil –ki bu kuşak tek bilince sahiptir- sosyalleşme sürecini tamamıyla ev sahibi ülkede tamamlaması nedeniyle, zamanla göç verilen ülkenin kültürel, dinsel ve dilsel kodlarından uzaklaşmakta ve yaşanan ülke temelli aidiyet tanımlaması yapma gereği hissetmektedirler. Artık bu kuşaktaki toplulukları göçmen olarak tanımlamak da sorunlu hale gelmektedir.

Öneri

Bu çalışmada makro-sosyolojik bir teori olarak öne sürülen *tek bilinç-çifte bilinç-tek bilinç* kavramsallaştırmasının, çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiyeli göçmenlerin sosyal kimlik ve aidiyet dünyalarının çözümlenmesinde önemli açılımlar sağlayabileceği ileri sürülmektedir. Bu kavramsallaştırma, göçmenlerin buldukları ülkelerdeki toplumun geri kalan kısmıyla olan yaşam biçimi ve ilişkilerinin analizinde, siyasal, ekonomik ve kültürel örüntülerinin tespit edilmesinde önemli ipuçları sağlayabilir.

Öte yandan, analitik bir tasniflemeyen hareketle önerilen bu üçlü kategorik ayrıştırmanın doğrulanabilmesi yönünde daha özel nicel ve nitel alan araştırmalarına ihtiyaç bulunduğu da ifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, Nermin. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AKGÖZ, Semra. İlker ERCAN. İsmet KAN. (2004). “Meta-analizi”, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30/2, ss. 107-112.
- AKINCI, Mehmet Ali (2014). “Fransa’daki Türk Göçmenlerin Etnik ve Dini Kimlik Algıları”, *Bilig*, sayı: 10, (29-58).
- CANATAN, Kadir. (1990). *Göçmenlerin Kimlik Arayışı –Konuk İşçilikten Yerleşik Göçmenliğe-*, İstanbul: Endülüs Yayınları
- ÇOŞTU, Yakup. (2013). *İngiltere’deki Türk-Müslüman Göçmenler; Dini Organizasyonlar*, Çorum: Lider Matbaası.
- DU BOIS, William Edward Burghardt (1903/1999). *The Souls of Black Folk*, New York: Bartleby.
- GELEKÇİ, Cahit & Ali KÖSE. (2011). *Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa Belçika’daki Türkler*, Ankara: Phoenix Yayınları.

- GÖKER, Göksel. (2015). *Göç Kimlik Aidiyet; Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*, Konya: Literatür Academia.
- KAYA, Ayhan & Ferhat KENTEL. (2005). *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü Engel mi? Almanya –Türkleri ve Fransa Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KAYA, Ayhan & Ferhat KENTEL. (2008). *Belçika Türkleri Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü, Engel mi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KAYA, Ayhan. (2015). “Euro-Türkler, Kuşaklararası Farklılıklar, İslam ve Entegrasyon Tartışmaları”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 44-79).
- ÖZMEN, Nebile (2012). *Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- PERŞEMBE, Erkan. (2005). *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- ŞAHİN, Birsen. (2010). “Almanya’daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme”, *Bilgi*, Sayı: 55, ss. 103- 134.
- ŞİMŞEK, Doğuş. (2016). *Uluslararası Kimlikler Londra’da Kıbrıslı Türk, Kürt ve Türk Göçmen Çocukları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- YAZGAN, Pınar. (2010). *Danimarka’daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Aidiyet ve Kimlikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.